

І. Я. Ткачук,
к. е. н., асистент кафедри фінансів і кредиту,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ УКРАЇНИ

І. Tkachuk,
PhD in economics, assistant professor at Finance and Credit Department, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

SOCIAL RESPONSIBILITY OF UKRAINIAN NGOS

Метою статті є розкриття ролі соціальної відповідальності у діяльності громадських організацій, а також окреслення фінансових аспектів соціальної відповідальності громадських організацій в Україні.

Актуальність теми дослідження спричинена незадовільним станом розкриття проблем соціальної відповідальності громадських організацій у наукових джерелах, що відображається на рівнях їх соціального сприйняття та, відповідно, фінансування в Україні.

У статті обгрунтовано важливість дослідження соціальної відповідальності громадських організацій (з позицій суспільства та самих громадських організацій відповідно до положень International Standard ISO 26000:2010 (E)).

Представлено систему соціальної відповідальності громадських організацій України, яка передбачає виділення внутрішнього та зовнішнього середовищ соціальної взаємодії та розрізнення суб'єктів соціальної відповідальності (громадські організації як юридичні особи; керівні органи, члени, працівники, волонтери).

Обгрунтовано важливість врахування фінансових аспектів соціальної відповідальності для її ефективного здійснення.

The aim of the article is to discover the role of social responsibility in the activity of NGOs, and also to outline the financial aspects of social responsibility of NGOs in Ukraine.

The topicality of the research topic is stipulated by the unsatisfactory condition of the study of issues of social responsibility of NGOs in scientific sources, which is displayed on the levels of their social perception and, consequently, the financing in Ukraine.

The article substantiates the importance of researching social responsibility of NGOs (from the point of view of the society and the point of view of the NGOs according to the guidelines of the International Standard ISO 26000:2010 (E)).

We have presented a system of social responsibility of Ukrainian NGOs that anticipates the allocation of internal and external environment of social interaction and differentiation of subject of social responsibility (NGOs as legal entities; management, members, employees, volunteers).

We have justified the importance of taking into account the financial aspects of social responsibility for its effective implementation.

Ключові слова: громадські організації, доходи громадських організацій, витрати громадських організацій, соціальна відповідальність.

Key words: NGOs, NGOs incomes, NGOs expenditures, social responsibility.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сучасні умови функціонування національних економік призводять до посилення ролі інститутів громадянського суспільства як елемента зв'язку між державою, підприємницькими структурами та домогосподарствами. Нова соціальна модель ґрунтується на діалозі, взаємодії та тісному співробітництві цих елементів. Ряд науковців називають її "суспільством взаємодії" [11], у якому кожен з суб'єктів соціальної діяльності несе відповідальність за взаємодію із навколишнім середовищем і суспільством. Саме тому останнім часом у науковому світі все частіше піднімаються дискусії з приводу місця громадських організацій (як найчисельнішої інституційної одиниці громадянського суспільства) у системі соціальної відповідальності, а також чинників, що її визначають.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженню суті соціальної відповідальності та її ролі в соціально-економічному житті держави та суб'єктів господарювання було присвячено численні наукові праці українських та закордонних науковців, серед яких відзначимо наступних: Відал П., Торес Д., Воробей В., Журовська І. Водночас дослідження таких авторів, як Коваленко В., Юлдашев О., Русин Д., Василенко Л., Зелінський С., Вінніков О., Красносільська А., Лациба М. Дослідження вищезгаданих науковців торкалися проблем фінансового забезпечення діяльності та розвитку ГО. Однак проблеми, що стосуються соціальної відповідальності ГО, та питання фінансування ГО України досліджувалися окремо. Таким чином, явище соціальної відповідальності громадських організацій в Ук-

Рис. 1. Сім основних тем соціальної відповідальності

Джерело: [1].

раїні та впливу на нього фінансової складової досі залишаються недослідженими ґрунтовно. Тому завданнями нашого дослідження є розгляд соціальної відповідальності громадських організацій України та окреслення її фінансових аспектів.

Інформаційна база та методи дослідження.

Для проведення наукового дослідження було використано:

- офіційні статистичні дані Державної служби статистики України стосовно показників фінансового забезпечення діяльності громадських організацій України загалом та у розрізі окремих джерел;
- аналітичні матеріали Українського незалежного центру соціологічних досліджень;
- кількісні показники діяльності ГО.

Всі опрацьовані статистичні дані репрезентують період 2006—2016 рр.

З метою вирішення поставлених у статті завдань використано сукупність загальнонаукових та спеціальних методів та прийомів дослідження, зокрема методи дедукції та абстракції ототожнення (для визначення місця громадських організацій у системі соціальної відповідальності); метод синтезу, системний підхід (для формування системи соціальної відповідальності громадських організацій з метою повноти висвітлення всіх її компонентів) та візуалізації (для її графічного зображення) та ін.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

"Ми заробляємо на життя тим, що у нас є, але ми створюємо життя тим, що віддаємо". Ця фраза Вінстона Черчіля є фундаментальною при визначенні місця громадських організацій у системі соціальної відповідальності. Найчастіше науковцями досліджуються ті аспекти соціальної відповідальності, що стосуються суб'єктів господарювання, ме-

тою діяльності яких є отримання прибутку (corporate social responsibility — CSR), а питання соціальної відповідальності громадських організацій або не піднімаються взагалі, або досліджуються дотично. Тим не менше саме діяльність громадських організацій повинна бути соціально відповідальною, адже саме це передбачено їх суттю й відображено в статутах. Проаналізуємо відповідність діяльності громадських організацій відповідно до Семи основних тем соціальної відповідальності, відображених на рисунку 1.

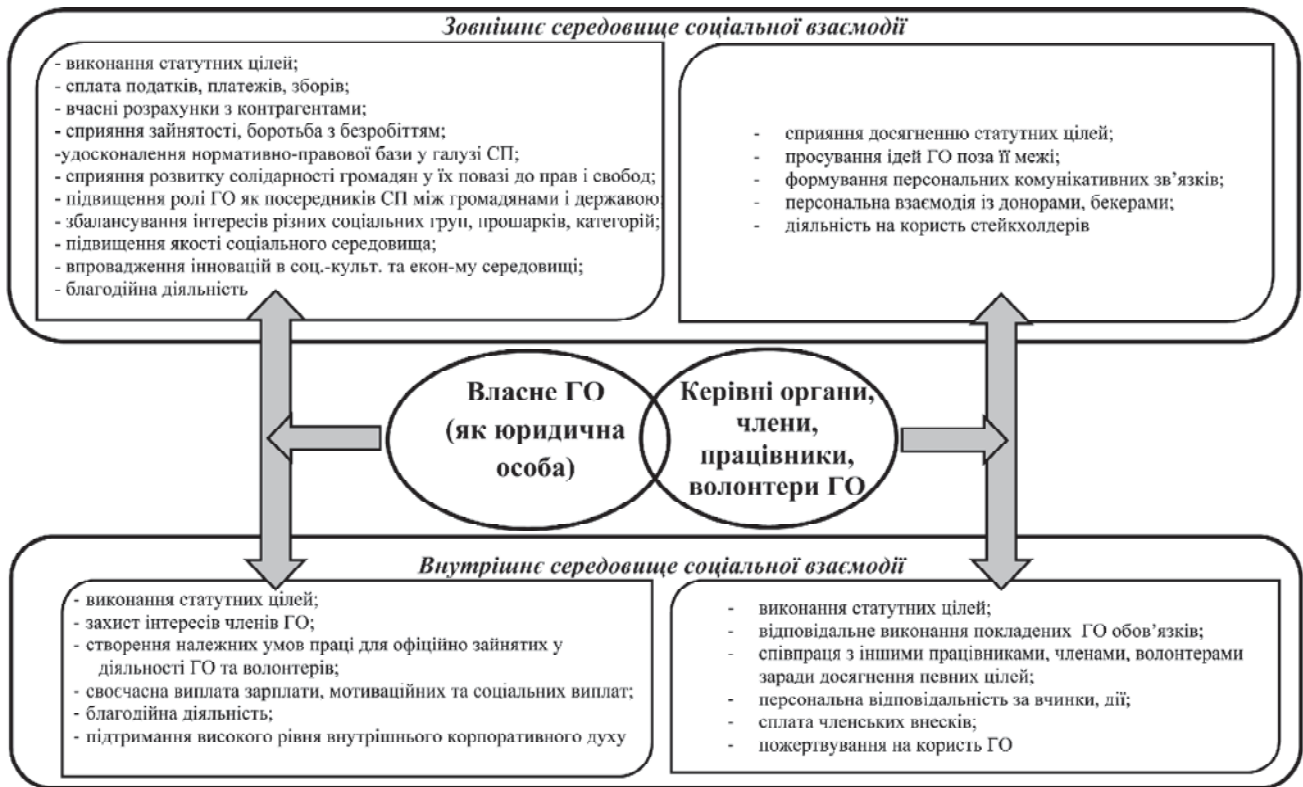
Організаційне управління (Organizational governance) є ключовою фактором, оскільки визначає рамки в межах яких організація приймає певні рішення [1]. Таким чином, соціальна відповідальність є більш притаманною громадським організаціям, ніж підприємницьким структурам, адже відображає саму суть їх діяльності, є нерозривною від неї і відображається у статутах. Підприємницькі структури можуть функціонувати, не будучи соціально відповідальними (в тих межах, що не диктуються законами), в той час як громадські організації — ні.

Права людини (Human rights). Громадські організації не тільки захищають права своїх працівників та членів, але і відстоюють людські права у діалозі з державою, бізнесом, домогосподарствами.

Робочі практики (Labour practices). Діяльність громадських організацій зазвичай означає високий рівень волонтерської праці, яка не передбачає отримання платні. Таким чином, створення належних умов праці та захист прав працівників є одним з основоположних елементів їх існування, без якого вони не зможуть функціонувати.

Навколишнє середовище (The environment). Існує значна кількість громадських організацій, діяльність яких спрямована на захист навколишнього середовища як в аспектах вже існуючих порушень балансу навколишнього середовища, так і в здійсненні превентивних заходів. Громадські ж організації, діяльність яких не спрямована на захист навколишнього середовища, діють, як і підприємницькі структури, в межах національних законодавств, що врегульовують цю галузь. Однак їм легше дотримуватись законодавчих норм, зважаючи на зазвичай невиробничий характер їх діяльності, який призводить до зменшення рівня взаємодії громадських організацій з навколишнім середовищем, що, як наслідок, зменшує і їх негативний вплив на нього.

Сумлінні ділові практики (Fair operating practices). Відповідно до ISO 26000:2010 (E), носії соціальної діяльності повинні бути соціально відповідальними з метою налагодження тісних зв'язків з іншими носіями [1]. Для громадських організацій це є не лише важливо, а принципово, оскільки часто для відстоювання власних принципів, вони змушені об'єднуватися з іншими організаціями. Окрім цього ефективна діяльність громадських організацій, як і будь-яких інших суб'єктів господарювання, потребує залучення фінансових ресурсів і часто не малих. Сумлінні практики діяльності є стимулом для бізнесу та населення підтримувати їх діяльність (в тому числі і фінансово), а для держави — показником, який дозволяє спрямовувати державні та регіональні фонди на їх підтримку.

Рис. 2. Система соціальної відповідальності неурядових організацій

Джерело: розроблена автором на підставі [4; 7; 8; 11].

Проблеми, пов'язані із споживачами (Consumer issues). Громадські організації, не зважаючи на їх неприбутковий статус, функціонують в межах ринку, конкуренція на якому є інколи жорсткішою, ніж на традиційному у загальному розумінні ринку. Вони є постачальниками специфічної категорії послуг, які держава неспроможна постачати в силу свого статусу, а підприємницькі структури не хочуть надавати, у зв'язку з низьким рівнем прибутків або ж їх відсутністю. Тим не менше належне задоволення потреб споживачів стоїть чи не на першому місці в діяльності громадських організацій: по-перше, відповідно до мети і цілей діяльності, затверджених у статуті; по-друге, як той аспект, який, відповідно до умов функціонування ринку, здатен або звернути споживачів послуг до визначеної громадської організації, а отже, отримати визнання і підтримку як населення, так і органів влади та бізнесу (що означає отримання додаткового фінансування діяльності з усіх джерел), або ж навпаки відштовхнути від діяльності конкретної громадської організації з усіма наступними наслідками.

Участь у [житті] спільнот і їх розвиток (Community involvement and development). Громадські організації як найчисленніші інституційні одиниці громадянського суспільства суттєво впливають на життя та соціальне становище своїх членів та працівників, а саме: на їх рівні комунікації, освіченості, залучення до вирішення локальних, регіональних, національних проблем, сприяють усвідомленню власної важливості для суспільства. Навіть більше, успішна діяльність громадських організацій сприяє розвитку соціального середовища, рівень якого в умовах функціонування ринку в кінцевому підсумку має визначальний вплив на добробут як населення, так і бізнес-структур та держави в цілому (в тому числі і її становища на міжнародній арені).

Зважаючи на відповідність діяльності громадських організацій всім основним темам соціальної відповідальності, громадські організації посідають важливе місце у системі соціальної відповідальності.

Соціально-відповідальна діяльність чи бездіяльність громадських організацій, як і інших підприємств, установ, організацій, що є носіями соціальної діяльності, суттєво впливає на певні характеристики їх діяльності, серед яких основними виділяють наступні [1]:

- конкурентні переваги;
- репутація;
- здатність залучати та втримати працівників, членів, споживачів, клієнтів, користувачів;
- рівень морального духу працівників, їх прихильності до діяльності організації та продуктивності;
- розгляд організації інвесторами, засновниками, донорами, спонсорами й фінансовою спільнотою;
- взаємозв'язки з іншими установами, організаціями, урядом, ЗМІ, постачальниками, партнерами й спільнотами, в яких вони функціонують.

Саме тому для громадських організацій не лише варто, а вигідно бути справді соціально відповідальними. Адже позитивні результати перелічених вище характеристик діяльності громадських організацій у підсумку призводять до посилення ролі самих організацій у суспільстві та рівня їх підтримки (фінансової і не фінансової) зі сторони органів влади, бізнесу, населення.

Соціальна відповідальність громадських організацій є складним і динамічним явищем, елементи якого слід розглядати цілісно та у тісному взаємозв'язку. Загально систему соціальної відповідальності громадських організацій зображено на рисунку 2.

Водночас варто розуміти, що між всіма елементами системи соціальної відповідальності громадських організацій, відображеної на рисунку 2, існують сутнісні відмінності, адже джерела їх походження та напрями спрямування різняться.

Відповідно до джерел походження або, інакше кажучи, суб'єктів, виділяємо соціальну відповідальність власне громадських організацій як юридичних осіб та соціальну відповідальність осіб, що причетні до діяльності громадських організацій (як носіїв соціальної діяльності), а саме їх керівників, членів, офіційно працевлаштованих осіб, волонтерів тощо.

Щодо напрямів спрямування соціальної відповідальності розрізняємо внутрішнє та зовнішнє середовища соціальної взаємодії. В умов недорозвиненості громадянського суспільства України таке виділення в сукупності з розрізненням джерел походження соціальної відповідальності є надзвичайно важливим як для усвідомлення зі сторони населення та органів влади важливості існування та функціонування організацій громадянського суспільства, так і для них самих, адже відсутність практичного досвіду діяльності в галузі може призвести до ігнорування одних аспектів соціальної відповідальності на противагу іншим. До прикладу, в Україні лише 24 із ста компаній, що декларують свою діяльність як соціально відповідальну, на корпоративних веб-сайтах, зазначають 3 і більше категорій соціальної відповідальності (з 9 загальноприйнятих в Україні) [13]. Однак вважаємо, що соціальна відповідальність повинна бути системною у всіх чи у більшості категорій.

Варто зазначити, що, зважаючи на особливості діяльності громадських організацій, не всі елементи вибудованої моделі соціальної відповідальності, зображеної на рисунку 2, будуть притаманні всім громадським організаціям. Проте для всіх них важливим є усвідомлювати фінансові аспекти соціальної відповідальності. Ці аспекти не завжди є очевидними, однак тим не менше, є важливими для існування громадських організацій та суттєво визначають результати їх діяльності.

Ефективність діяльності громадських організацій та рівень їх соціальної відповідальності можна оцінити, аналізуючи напрями використання тих коштів, що знаходяться у їх розпорядженні.

Ліва частина наявних фінансових ресурсів (більше третини) протягом багатьох років спрямовується громадськими організаціями на оплату праці найманих працівників та на сплату податків (а саме в середньому 33.05 % за період 2006—2014 рр.) [9, с. 65], що відповідно до тлумачення соціальної відповідальності, є соціально відповідальною поведінкою відносно найманих працівників та держави. Однак громадські організації у відносинах з найманими працівниками та державою є соціально відповідальними лише частково: з одного боку вони першочергово виплачують заробітну плату працівникам і вчасно сплачують податки й інші обов'язкові платежі на користь держави. Проте, з іншого боку, заробітна плата зайнятих у діяльності третього сектору складає всього лиш близько 60 % середньої заробітної плати в державі [8], а здійснення ефективної соціальної діяльності та виконання делегованих державою завдань є неможливим, зважаючи на низький рівень фінансового забезпечення діяльності громадських організацій України (рівень фінансування вітчизняних громадських організацій є вдесятеро меншим за аналогічний показник у роз-

винених економічно країнах світу (50—60 тис. грн. на противагу 560—640 тис. грн. у розрахунку на одну громадську організацію [5])). У той же час на виконання статутних цілей та здійснення відповідальної соціальної діяльності як власне громадськими організаціями, так і її членами спрямовується значно менше коштів.

Таким чином, існує замкнуте коло: соціальна відповідальність громадських організацій України знаходиться на низькому рівні, оскільки критично не вистачає коштів на її фінансування, внаслідок чого рівень довіри до діяльності громадських організацій є мізерним (всього 28% населення України вважає діяльність громадських організацій корисною і довіряє їм [3]), що, у свою чергу, є причиною недоотримання коштів громадськими організаціями для подальшого ведення ефективної та відповідальної соціальної діяльності.

У цьому контексті виникає необхідність розірвання цього кола, що можливо тільки шляхом суттєвого збільшення рівня фінансування громадських організацій, оскільки без наявності достатніх фінансових ресурсів носії соціальної відповідальності (навіть при граничній самовіддачі) володіють обмеженими можливостями.

Очевидно, що традиційних джерел для фінансування ефективної та соціально відповідальної діяльності громадських організацій України є недостатньо, тому в сучасних умовах важливим є створення та використання якісно нових джерел (для українських неурядових організацій). До таких джерел можна віднести відкриття ендаументів на користь громадських організацій, використання краудфандингових платформ, участь у проектах державно-приватного партнерства тощо.

Збільшення рівня фінансування інститутів громадянського суспільства призведе до пропорційного збільшення частки коштів, що спрямовуватимуться громадськими організаціями на виконання статутних цілей, здійснення результативної та соціально відповідальної діяльності, що у свою чергу матиме суттєвий вплив на розвиток соціально-економічного середовища, в якому вони функціонують.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Громадські організації є важливою складовою системою соціальної відповідальності держави, оскільки їх роль розкривається не лише через власну соціально відповідальну діяльність, але й завдяки виконанню специфічних функцій, які покладає на них громадянське суспільство і які виявляються у стимулюванні здійснення соціальної відповідальності інших суб'єктів економічних відносин. Сама ж система соціальної відповідальності громадських організацій є структурно складною, адже передбачає поділ носіїв соціальної діяльності на 2 групи: власне громадська організація як юридична особа та різні категорії фізичних осіб, що мають пряме чи опосередковане відношення до її діяльності, а також розрізняє внутрішнє та зовнішнє середовища соціальної взаємодії. Таке бачення системи соціальної відповідальності громадських організацій є доречним, зважаючи на початковий етап формування усвідомленості всіма суб'єктами економічних відносин в Україні надважливої ролі соціальної відповідальності для стабільного розвитку всієї економіки.

Окрім цього важливо враховувати фінансові аспекти соціальної відповідальності громадських організацій, що

відображаються у замкненому колі: чим більше фінансування — тим вищим є рівень соціальної відповідальності громадських організацій, чим вищим є рівень соціально відповідальної діяльності громадських організацій — тим вищим є рівень усвідомлення важливості їх функціонування і, відповідно, вищим є рівень фінансової підтримки їх діяльності.

Література:

1. International Standard ISO 26000:2010(E) (2010), Guidance of social responsibility. Retrieved from: <http://www.cnis.gov.cn/wzgg/201405/P0201405122249-50899020.pdf> [Viewed on 20 January 2017].
2. Коваленко В. Громадські організації в Україні: взаємодія між трьома секторами / В. Коваленко, О. Юлдашев. — К.: МАУП, 2007. — 224 с.
3. Красносільська А. Гроші громадянського суспільства [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://texty.org.ua/pg/blog/nartext/read/43568/Groshi_gromadanskogo_suspilstva.
4. NGO Monitor (2015), "CSR (Corporate Social Responsibility) and the role of NGOs in BDS Divestment Campaigns in Europe" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ngo-monitor.org/reports/csr-corporate-social-responsibility-companies-and-divestment-campaigns-in-europe-an-overview/>
5. ОБСЄ Дослідження існуючого досвіду та законодавства України у сфері фінансування громадських організацій органами державної влади, органами місцевого самоврядування та приватним сектором [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.osce.org/uk/ukraine/76891?download=true>.
6. Русин Д. Грантовий браслет / Д. Русин. — Кореспондент. — Вип. 5. — С. 18—20.
7. Save the Children India (2016), "Role of NGO in Corporate Social Responsibility Activities" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.savethechildren.in/resource-centre/articles/role-of-ngo-in-corporate-social-responsibility-ac0074>
8. Державна служба статистики України Офіційні матеріали [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/Arhiv_u/15/Arch_go_bl.htm
9. Ткачук І.Я. Фінансове забезпечення діяльності громадських організацій України: монографія / І.Я. Ткачук. — Чернівці: Технодрук, 2016. — 272 с.
10. Василенко Л.І. Фінансове забезпечення діяльності і розвитку громадських організацій / Л.І. Василенко, С.В. Зелінський // Фінанси України. — 2002. — № 8. — С. 33—39.
11. Vidal P., Torres D. (2005), "The Social Responsibility of Non-Profit Organizations. A Conceptual Approach and Development of SRO model". [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.observatoritersector.org/pdf/publicacions/03_rso_en.pdf
12. Віннікоа О. Реформа оподаткування громадських організацій. Відстань до європейських стандартів / О. Вінніков // Громадянське суспільство. — 2011. — № 1. — С. 10—21.
13. Воробей В. Соціальна відповідальність бізнесу. Українські реалії та перспективи. Слухання парламентського комітету з питань промислової і регуляторної політики та

підприємництва. Інформаційно-аналітичний матеріал / В. Воробей, В. Журовська [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.svb.ua/sites/default/files/Analitichny_Material_do_Sluhan_FINAL.pdf

References:

1. International Standard ISO 26000:2010(E) (2010), "Guidance of social responsibility (2010)", Available at: <http://www.cnis.gov.cn/wzgg/201405/P020140512224950899020.pdf> (Accessed 11 March 2017)
2. Kovalenko, V. V. and Yuldashev, O. O. (2007), Hromads'ki orhanizatsiyi v Ukraini: vzayemodiya mizh tr'oma sektoramy [Civil society in Ukraine: interaction between three sectors], MAUP, Kyiv, Ukraine.
3. Krasnosilska, A. (2013), "The money of Civil society", Available at: http://texty.org.ua/pg/blog/nartext/read/43568/Groshi_gromadanskogo_suspilstva (Accessed 11 March 2017).
4. NGO Monitor (2015), "CSR (Corporate Social Responsibility) and the role of NGOs in BDS Divestment Campaigns in Europe", Available at: <http://www.ngo-monitor.org/reports/csr-corporate-social-responsibility-companies-and-divestment-campaigns-in-europe-an-overview/> (Accessed 11 March 2017).
5. OSCE (2010), "The study of the current experience and legislation of Ukraine in the sphere of NGOs financing by the state and local authorities, and the private sector", Available at: <http://www.osce.org/uk/ukraine/76891?download=true> (Accessed 11 March 2017).
6. Rusyn, D. (2014), "Grant bracelet", Korespondent, vol. 5, pp. 18—20.
7. Save the Children India (2016), "Role of NGO in Corporate Social Responsibility Activities". Available at: <https://www.savethechildren.in/resource-centre/articles/role-of-ngo-in-corporate-social-responsibility-ac0074> (Accessed 11 March 2017).
8. State Statistics Service of Ukraine (2017), "Activities", Available at: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/Arhiv_u/15/Arch_go_bl.htm (Accessed 11 March 2017).
9. Tkachuk, I. (2016), Finansove zabezpechennia diial'nosti hromads'kykh orhanizatsij Ukrainy [Financing of non-governmental organizations' activities in Ukraine], Chernivtsi, Tehnodruk, 272 p.
10. Vasylenko, L.I. and Zelinskyj, S.V. (2002), "The financial support of NGOs activity and development", Finansy Ukrainy, vol. 8, pp. 33—39.
11. Vidal, P. and Torres, D. (2005), "The Social Responsibility of Non-Profit Organizations. A Conceptual Approach and Development of SRO model", Available at: http://www.observatoritersector.org/pdf/publicacions/03_rso_en.pdf (Accessed 11 March 2017).
12. Vinnikov, O. (2011), "Reform of NGOs taxation: the distance to European standards", hromadians'ke suspilstvo, vol. 1 (15), pp. 10—21.
13. Vorobey, V. and Zhurovska, I. (2017), "Social responsibility of business. Ukrainian realia and perspectives. Hearing of the Parliamentary committee on the issues of industrial and regulatory policy and entrepreneurship. Information analytical material", Available at: http://www.svb.ua/sites/default/files/Analitichny_Material_do_Sluhan_FINAL.pdf (Accessed 11 March 2017).
Стаття надійшла до редакції 09.03.2017 р.